

Külföldi publikációkból

A KÖBÖLCSŐ MINT OLYAN, AVAGY A GYERMEKEK ÉRZELMI BÁNTALMAZÁSA

A gyerekek fizikai és szexuális bántalmazásáról csak akkor esik szó Magyarországon, ha valamilyen módon bűncselekményként a nyilvánosság számára is ismertté válik. Egyébként nem foglalkoznak vele, nem kutatják, nem tanítják a szakembereket a megelőzésre, kezelésre és utógondozásra. Az érzelmi elhanyagolásról, abuzusról pedig még ennyire sem beszélünk. Sokak számára ez „fakszni”, olyan probléma, amivel majd akkor kell foglalkozni, ha minden más gond megoldódott. A nemzetközi kutatások, tapasztalat, de a hazai mentálhigiénés szakemberek is állítják, hogy az okozott kár, sérülés semmivel sem kisebb, mint a másik kétféle bántalmazás esetén. Az Egyesült Államokban ismert és népszerű szerzőpáros írását azért is ajánljuk olvasóink figyelmébe, mert éppen a dolog nem anyagi jellege miatt jelen állapotaink között is jelentős változásokat lehetne elérni, ha attitűdjeinek, viselkedésünk, érdeklődésünk változna és segítenénk egymásnak, saját magunknak.

Mit is jelent az, hogy egy gyermeket érzelmileg bántalmaznak? (Az eredeti angol szakkifejezésnek, az „emotional maltreatment”-nek szó szerinti jelentése: érzelmi kínzás, bántalmazás, elhanyagolás, általánosan elfogadott és használt magyar megfelelője pedig még nem létezik a hazai szakirodalomban, bár az ahízis szót gyakran használják.) Egy-egy gyermek élettörténete előbb megadja a választ, mint a fogalom általános definíciója.

Ferire senkinek nincs szüksége. Édesanyja, aki 16 éves volt, amikor megszülte őt, nem akarta nevelni. A csecsemőt az anya a saját szüeleire hagyta, ám azok néhány hónappal később úgy döntöttek, hogy Feri túl sok gondot jelent nekik. Örökbe akarták adni, de mivel a gyermeknek születésétől fogva egészségügyi problémái voltak, így Feri ezen a módon sem talált otthonra. Az elkeseredett nagyszülők számára csak kolonc volt a gyermek. Gyakran hagyták magára egy bezárt szobában. 18 hónapos korában úgy viselkedik, mint az elutasított, elhanyagolt gyermekek általában: gyakran közömbös, nyugtalan, apróságoktól is kétségbeesik, időnként agresszív, máskor félénk.

A szomszédoknak feltűnt, hogy a Kovácsék valahogy nem úgy bánnak újszülött gyermekükkel, ahogy általában szoktak. Az édesanya sohasem vitte sétálni a babát, a többi anyukával sohasem beszélgetett gyermekéről. A csecsemőt egy függönnyel elsötétített szobában tartották, az anya csak etetni és tisztába tenni ment be hozzá. A gyermek fejlődése visszamaradt, 9 hónapos korában fejlettsége egy 3[^]f hónapos babáénak felelt meg. Ezideig sem a szomszédok, sem a rokonok, egyetlen szakember sem tett semmilyen lépést a gyermek érdekében.

Hét testvér közt Rudi az ötödik. Szülei dolgoznak, hogy meg tudjanak élni, s mivel nincsenek rokonok a közelben, senki sem figyel túl sokat a gyerekekre. Ráadásul Rudi szülei feleslegesnek tartották, hogy érzelmeikről beszéljenek, hogy olyasmit mondjanak egymásnak vagy a gyerekeknek, hogy „szeretlek”. Úgy vélték: nem kell foglalkozni ilyesmivel, sőt el kell fojtani mind a negatív, mind a pozitív érzelmeket. Rudi gyakran verekszik osztálytársaival,

rövid életű barátságokat köt, és már többször rajtakapták, hogy állatokat kínoz. Most 10 éves, és semmit sem tud mondani, ha kérdezik: mit érez?

Nagy tanár úr arról híres a középiskolában, hogy bármely tanítványát, még a legokosabb fiúkat is, meg tudja ríkatni az egész osztály szeme láttára. Mindenkihez van egy rossz szava. 25 éve tanít matematikát, s még azt a néhány elszánt tanulót sem kíméli, akik hozzá jelentkeznek abban bízva, hogy jó képességük majd immúnissá teszi őket a szóbeli bántalmazással szemben. A két legjobb tanítványa, Sára és János azt hitte, hogy valamiféle kapcsolat alakult ki köztük és a tanár úr között, amióta a tanítás után sakkozni tanítja őket. Amikor legközelebb őket alázta meg az osztály előtt, akkor ez rettenetesen bántotta és összezavarta őket.

Ezekből az esetekből egyértelműen kiderül, hogy egy gyermeknek nemcsak a csontjait lehet összetörni, hanem a lelkét is. Hatalmas előrelépést jelent, hogy a társadalom kezdi felismerni, hogy mekkora súlya van a gyermekek fizikai bántalmazásának és elhanyagolásuknak. Azonban egy gyermeket nemcsak fizikailag lehet bántalmazni, mint ahogy egy gyermek elhanyagolása nem kizárólag éheztetést jelent. Az érzelmi bántalmazás és a lelki éheztetés ugyanilyen súlyos társadalmi probléma, ha nem súlyosabb az előbbieknél.

A normális érzelmi fejlődés mintegy védőfalként szolgál mindazzal szemben, amit érzelmi elhanyagolásnak nevezünk. Az érzelmi fejlődés az „érzelmi kompetencia” kialakulását jelenti, azaz, hogy az egyén megtanul megszeretni másokat, elsajátítja, miként lehet mások társaságában jól érezni magát és másokkal együttműködni a mindennapokban. A megfelelő fejlődés megóv az önromboló, antiszociális érzelmi kitörésektől, továbbá a súlyos depressziótól. Az érzelmi fejlődésnek köszönhetően a gyermek alapvető, egyszerű érzelmei – a fájdalom és az élvezet – sokkal differenciáltabbá, összetettebbé és árnyaltabbá válnak.

A normális fejlődés során a gyermek elsajátíthatja az emberi érzelmek széles skáláját, továbbá azt, hogy hogyan és miként lehet ezeket az érzelmeket kifejezni társadalmilag elfogadott módon. Ha a gyermek érzelmi fejlődése nem szenved csorbát, akkor meg fogja tanulni, miként bánjon kudarcaival, kialakul egyfajta alapvetően pozitív önértékelése és megtanulja pontosan kifejezni szavakban, gesztusokban és tettekben saját érzelmeit, és helyesen értelmezni mások érzelmi üzeneteit. Az érzelmileg elhanyagolt gyermekek a személyiségfejlődés itt felsorolt bármely területén súlyos problémáktól szenvedhetnek. Drámaian növekszik annak a lehetősége, hogy valaki áldozattá váljék, hogy egy gyermeket meggyötörjenek.

Paula öt éves volt, amikor az édesapja magára hagyta a családot. Az édesanya Paulát tartotta felelősnek az édesapa távozásáért, s ezt minden lehetséges alkalommal közölte is a lányával. Korábban Paula boldogan odabújt az apjához, ám édesanyja arra tanítja, hogy minden férfi rossz és csak egy dolgot akar, s ezért sohase engedje meg, hogy egy férfi akár csak hozzáérjen. Mivel az édesanya dolgozik és mindig fáradt, s mert a kislány senkit sem ismer a környéken, ezért nem mehet el a könyvtárba vagy sétálni, nem mehet át egyedül az úttesten, és nem mehet le a térre játszani a többi gyerekekkel. Paula most hét éves, megdermed ha szembetalálkozik egy idegennel, minden férfitől retteg, legyen az tanár, postás avagy rendőr, és elszalad. Rendszeresen rémálmai vannak.

Tomí intelligens, tanult édesanyja egy kísérletbe kezdett elsőszülött fiával. Azt gondolta, hogy csecsemőkorától kezdve megpróbál nem beszélgetni, nem válaszolni a gyermeknek. A papa ráhagyta, hogy kísérletezzen, már csak azért is, mert gyakran volt távol otthonról. Az édesanya egyáltalán nem beszélt a fiához hároméves koráig, addig, amíg meg nem született a

második gyermek. Hat éves korában Tomi kimaradt az első osztályból és egy olyan iskolába helyezték, melyei érzelmi problémákkal küzdő gyermekeknek hoztak létre. Gyakran vigasztalhatatlanul zokog, értelmetlenül, össze-vissza beszél, és képtelen szót érteni mind a társaival mind pedig a felnőttekkel. (A második gyermekkel, egy kislánnyal, már nem kísérletezett az édesanya.)

Senki sem vonhatja kétségbe, hogy ezeket a gyermekeket érzelmileg megkínózták. A gyermek saját vallomásai, a szakemberek és a laikusok megfigyelései és értékelései mind ezt igazolják. Paula érzelmeit megtámadták, a lelke olyan egyértelmű sebeket kapott, mint más gyermek teste, a fizikai bántalmazásoktól. Tomit érzelmileg éhezettették, lelke, ebben az érzelmi űrben eltorzult.

Az itt ismertetett és ehhez hasonló esetek elegendő okot adnak az aggodalomra, azonban az érzelmi elhanyagoltság problémája egyáltalán nem újkeletű. Általában a gyermekek szokták a rövidebbet húzni. Régebben a családi viszonylatok sokkal merevebbek és szigorúbbak voltak, a gyermekeknek nem sok szava volt, és a felnőttek az elvárásaikat egyszerűen magánügynek tekintették, így az érzelmi elhanyagoltság valószínűleg kevésbé volt szembeötlő. Feltehetőleg régebben aligha fordulhatott volna elő olyan nevelési kísérlet, melyen Tomi átesett, s ritkábban fordulhatott elő, hogy egy gyermeket oly mértékben izoláljanak, mint Paulát. Az emberek viselkedését hajdan jobban meghatározták a biológiai tényezők, elsősorban a fizikai életben maradás diktálta a szociális viselkedési formákat, beleértve a gyermeknevelést is. Az élet hajdan egyszerűbb volt, noha a körülmények durvábbak és fizikailag megterhelőbbek voltak.

Mínthogy az amerikai társadalmat kevésbé szigorúan határozzák meg a szabályok és hagyományok, ezért a lakosságnak kevesebb általánosan elfogadott elvárása van arról, hogy milyen a megfelelő és milyen az ártalmas gyermeknevelés. A magyar társadalmat sokféle, egymásnak ellentmondó és ideológiai, politikai okokból mesterségesen is sugallt modellek zavarták, és zavarják meg. A családi nevelés fogalma egyre nyitottabbá válik, nem kevésbé annak meghatározása, hogy mi is pontosan a gyermek és a szülő; ennek köszönhetően a nem-megfelelő gyermeknevelés bizonyos formái egyre gyakoribbakká válnak. Ráadásul a gyermeknevelés összes felelőssége a szülők kezében van, a szülők viszont el vannak zárva minden jóindulatú segítségtől. Sok család él bezárva saját szűk világába, „csapdába esve, összezsúfolva”, csak sejtve a kijáratot a közösséget jelentő nagy világ felé. A társadalom szemmel láthatóan elvetette azt a nézetet, hogy „egyetlen ember (nő, gyermek) sem magányos sziget”. Az izoláció, melyet az amerikai társadalom kulturális sokszínűsége tovább erősít, lehetőséget ad arra, hogy sokan a gyermekbántalmazással szemben azzal védekezzenek, hogy ez „magánügy”, avagy a „szülői jogokra” hivatkozzanak. Mindazok, akik csak egy keveset is törődnek a gyermekek jói-létével tudják, hogy a gyermek érzelmi kielégítettsége központi szerepet játszik a gyermekek jó életminőségének kialakításában és fenntartásában.

Napjainkban egyre nagyobb az egyetértés a gyermekek jogaival kapcsolatban, különösen hangsúlyozva a gyermek azon jogát, hogy védelmet keressen a szülői bántalmazásokkal szemben. A fejlődés fontos állomása volt, amikor felismerték, hogy gyakran, sőt mondhatni a legtöbb esetben lelki sérülések rejteznek azon esetek hátterében, melyek először valami egyéb elhanyagoltságnak vagy abúzusnak látszottak. A fizikailag és szexuálisan bántalmazottak esetében legtöbbször sokkal nagyobb figyelmet kell szentelni a lelki sebekre. Ez is hozzájárul ahhoz, hogy hatástalan, sőt, gyakran ártalmas a gyermekekre nézve, ha a szakember csak a fizikai tünetek ellátására szorítkozik. Amennyiben az érzelmi elhanyagoltságot nem tekintik a

probléma meghatározó részének, akkor jó esetben a gyermek ellátására és védelmére tett kísérletek nem hoznak teljes eredményt, rossz esetben a segítő teljes kudarcot vallhat.

Dávid szüleinek nem sok fogalma volt arról, miként kell egy gyermekkel bánni. Játékszernek tekintették, amivel játszottak, ha „jól” viselte magát, ha pedig „rossz” volt (útban volt, sírt vagy lecibált dolgokat), akkor kiabáltak vele, vagy magára hagyták a kiságyban. Az anya jómódú családból származott, szokatlan volt számára minden munka, beleértve a gyermeknevelést is. Amíg Dávid kicsi volt, gyakran előfordult, hogy pórázon kikötötte az anyja az udvaron, mialatt ő a házban lakó barátainál beszélgetett. Amikor Dávid 2 éves lett az anyja otthagya anyósa küszöbén a zokogó kisfiút. A szülők később elváltak, a gyermeket bentlakásos iskolába helyezték. A nagyszülők igyekeztek mindent megenni, hogy Dáviddal fenntartsák a kapcsolatukat: gyakran telefonáltak és írtak neki, meghívták minden szünidőre az édesapával együtt. Azonban Dávid senkiben nem bíz, és rendkívüli képessége van arra, hogy megérezze, ha valaki nem kedveli.

Dávid most 8 éves, és egyik iskolából a másikba sodródik. Mindenkinek megoldhatatlan problémát jelent a magatartása: a tanároknak nem fogad szót, a gyerekekkel verekszik. Rendkívül értelmes, de az eszét arra használja, hogy becsapja és durván kicsúfolja társait. Az apa az iskolát vádolja, szerinte több fegyelemre és szigorra lenne szüksége a fiának. Az anya általában ajándékokkal „jutalmazza” Dávid verekedéseit és hallgattatja el saját csalódottságát. Dávid mindig azzal a szülővel akar lenni, aki a másiktól többet ígér neki.

Tibor két éves korától, az édesanyjától távol, különböző intézetekben nevelkedett. Amikor 7 éves lett, felkereste az anyja és felajánlotta, hogy költözzön vissza hozzá. Az édesanyjának új családja lett időközben, a második férjtől egy kislány és egy kislánya született. Tibor igent mondott. Néhány évig minden jól ment, de amint Tibor egyre idősebb lett, a mostohaapa egyre durvábban bánt vele. Tibornak engedélyt kellett kérnie tőle, ha felállt, ha leült, ha a mosdóba ment, mindenért. Megtiltotta, hogy Tibor belépjen a cserkészcsapatba, nem engedte meg, hogy elmenjen a barátaihoz játszani. Az alkoholista anyja nem akart vitába keveredni a férjével. Ha Tibor hazavitt valamit, amit az iskolában készített, vagy segítséget kért a tanuláshoz, akkor a szülők kinevették az igyekezetét vagy lehülyézték.

Tibor súlyos drogfüggővé vált. Most 14 éves, ismét intézetbe került, és részt vesz egy kábítószer-elvonó programban. A tanácsadója azt mondja, hogy Tibor semmi jelét sem mutatja, hogy bármit is akarna kezdeni az életben. Kétszer kísérelt meg öngyilkosságot, azt megelőzően, hogy az egyik szomszéd, egy ápolónő, értesítette volna a családot, és a fiú helyzetéről a szociális intézményeket.

Judit kezdetben boldoggá lette szüleit. Okos és értelmes, de úgymond „nehéz” csecsemő volt. Két éves volt, amikor megszületett az öccse. A szülők társadalmi és személyes neveltetésének következtében a családban a fiúgyermeket sokkal többre tartották. A kislánytól elvárták, hogy rendet tartson a szobájában, és csendben maradjon, amikor a baba alszik. Egyedül kellett öltözködni és elvárták, hogy foglalja el magát, amíg a mama a másik gyermeket eteti. A szülők, megszegyenítették, ha az öccsére panaszkodott, s semmibe vették az igyekezetet, ahogy öltözködni és rendet tartani próbált. Ráadásul sajnos Juditról kiderült, hogy „csak” egy átlagos kislány, a kisbaba viszont „csodálatos” volt. A nagymama azonban szerette Juditot és játszott vele.

Judit az iskolában jó eredményeket ért el. Otthon azonban súlyosan dadogott, és több ideges szokást is felvett (többek között rágta a körmét és tépkedte a szemöldökét). Az iskolai logopédus foglalkozni kezdett a dadogással, noha az iskolában alig jelentkezték a kislány beszédproblémái. A gyógypedagógus elbeszélgetett Judittal az otthoni helyzetről, és

megszervezett egy találkozót az édesanyával (akinek azóta két újabb gyermeke született). Az édesanya a gyógypedagóguson keresztül megértette, mit gondol Judit az otthoni életről, és egyetértett abban, hogy segíteni kell a kislánynak, továbbá, hogy családsegítőhöz kell fordulniuk.

Milyen gyakran fordulnak elő ilyen esetek az Egyesült Államokban? Nem tudjuk, miként lehetne meghatározni a gyakoriságát és elterjedtségét az érzelmi bántalmazásnak és rossz bánásnak, megbízható válasz nincs erre a kérdésre. Sokévnnyi kutatás, rengeteg pénz és idő árán ma már viszonylag pontosan ismerni lehet az elterjedtségét a fizikai bántalmazásnak (melynek meghatározása sokkal egyszerűbb és külső jegyei sokkal világosabbak, mint az érzelmi bántalmazásnak). Még az érzelmileg elhanyagolt gyermekekről szóló bejelentések (a jelentett esetek kb. 10 százaléka) adataiból sem lehet megbecsülni a be nem jelentett esetek számát. Néhány bírósági jegyzőkönyv használja az érzelmi elhanyagolás kifejezést, és foglalkozik ilyen esetekkel, ezeket el kell fogadnunk, hogy használni tudjuk ezen beszámolók adatait.

Egyelőre fogadjuk el irányelvként, hogy legalább annyi esetben mondhatjuk azt, hogy az alapvető probléma az érzelmi elhanyagoltság, mint ahány esetben a fizikai bántalmazás a döntő tényező. A fizikailag bántalmazottak nagy részénél érzelmi bántalmazásról is lehet beszélni, más esetekben a fizikai bántalmazás és rossz bánásmód már a múlté, ám az érzelmi bántalmazás még mindig jelen van. Hitelesnek látszik a sokszor idézett adat, miszerint 1 millió gyermek esik áldozatul valamiféle súlyos bántalmazásnak az Egyesült Államokban.

Amennyiben viszont a szexuális visszaélések eseteiben a jogszabályok és a segítőfoglalkozásuk, vitathatatlanul hozzátartozó tényezőként kezdik kezelni az érzelmi bántalmazást, akkor az esetek száma drámai módon megugrik. Ennél is fontosabb az a felismerés, hogy az idősebb gyermekekkel kapcsolatos családi problémák hátterében is a legtöbb esetben érzelmi bántalmazások rejlenek. Míg kisebb gyermekek esetében az érzelmi kínzás gyakran fizikai és szexuális bántalmazással jár együtt, addig a serdülőknél a fizikai tényező ritkábban van már jelen. A legtöbb ember ösztönösen felismeri, hogy az érzelmi bántalmazás a központi probléma, függetlenül attól, hogy az adott esetben együtt jár-e fizikai komponensekkel.

Kati, aki most 12 éves, a negyedik nevelőcsaládnál van azóta, hogy apja elhagyta a családot, és édesanyját alkalmatlannak találták a gyermeknevelésre. A jelenlegi nevelőszülők nem hajlandóak beszélgetni a kislánnyal a helyzetéről és az érzelmeiről, ugyanakkor a jelenlétében tárgyalják meg, hogy mily csekélyek az esélyei az örökbefogadásra. Sokat szidják, mert barátságatlan, és rossz iskolai eredményei miatt. Annak ellenére, hogy többen is - többek között egy tanár, a szomszéd és egy lelkész - figyelmeztették a nevelőszülőket, hogy Kati segítségére szorul, semmi sem történt még eddig.

Laci édesapjának határozott elvei vannak a családi életről és a gyereknevelésről. A hét éves Lacit állandóan ösztökélni kell, ezért viszont számtalanszor kigúnyolja az édesapa - barátok, vendégek, az anya és a húga előtt. Az apa időnként társasjátékot játszik a fiával, hogy Laci „edzésben maradjon”. Ha a gyerek győz, akkor hülye értelmiséginek csúfolják, ha veszít, akkor Laci a fajankó. Az érzelmi nevelés sem zajlik másként. Az apa kitarja karjait, aztán amikor a fiú megindul felé, akkor félretolja, mondván: „már egészen olyan vagy, mint egy homokos”. Laci kizárólag vesztes lehet. Otthon gyakran hibásan ejti ki a szavakait, beszédhibája miatt is sokat csúfolja az apja. Az iskolában még egészen jól mennek a dolgai,

de minél feszültebb és idegesebb, annál több otthonihoz hasonló vesztes-helyzetbe keveredik az iskolában.

Erzsit a férje otthagya három pici gyermekkel. Azóta eltelt három év, és Erzsinek valahogy a felszínen kellett maradnia. Amikor valami nem megy, akkor figyelmeztetni szokta a gyerekeket, hogy miattuk ment el a papa, mert rosszak voltak, s ha így folytatják, akkor majd ő is el fog menni. Rájött, hogy a gyerekek ettől elhallgatnak, hogy a fenyegetőzéstől saját csalódottsága enyhül, sőt valamiféle élvezetei is jelent ez számára. Erzsit tudja, hogy igaz van: a gyerekek születése előtt, jól kijöttek a férjével. Ebben a megközelítésben mindenről a gyerekek tehetnek.

Melyek az érzelmi kíntés tünetei? Hasznos lehet egy világos és egyértelmű lista az észlelhető jelekről, ám az összes lehetséges tünetet felsorolni lehetetlen. A fizikai bántalmazások esetei ebből a szempontból egyszerűbbek: itt egyszerűen bizonyosfajta sérülésekre (pl.: ütőnyomokra vagy cigarettától származó égési sebekekre), ezek gyakoriságára, továbbá a sérülésekre vonatkozó hihetetlen vagy nem kielégítő szülői magyarázatokra lehet koncentrálni.

Az érzelmi kíntés eseteiben a helyzet sokkal összetettebb. Nem lehet egyszerű és félreérthetetlen ok-okozati összefüggést találni a fejlődési rendellenességek vagy a deviáns magatartás és az érzelmi kíntés között. Legalább két tényező megnehezíti az ilyen kapcsolat felismerését. Egyrészt számtalan esetben a fejlődési rendellenesség vagy a deviáns magatartás maga a kiváltó ok. Másrészt a gyerekek nem egyformán sebezhetőek, és természetesen gyerekenként más és más módon nyilvánulnak meg a sérülések is. Vérmérséklettől függően az egyik gyerek agresszív kitörésekkel reagál a lelki gyötrelmekre, míg egy másik passzívan visszahúzódik. Az emberek többsége a viselkedésmódok széles skálájáról meg tudják állapítani, hogy normálisak-e, és meg tudják határozni azokat a tényezőket, melyek az egyént fenyegethetik.

Azon nagyszámú kísérlet, melyek egyértelműen kívánják meghatározni valamely érzelmi kíntésmódot, arra hívják fel a figyelmet, hogy nem lehet egyszerűen a kóros hatást mértéknek tekinteni. Ráadásul a szülők vagy a gyámok szándéka sem jelent biztos kiindulási pontot. A jó meghatározásnak (mi is erre törekszünk) értékítéletet és tudományos meghatározást kell tartalmaznia.

Az érzelmi bántalmazást a szülő vagy helyettese követi el olyan cselekedet vagy mulasztás által, melyet az adott közösség értékei szempontjából az átlag lakosság illetve a mértékadó szakemberek a személyiségfejlődéssel összeegyeztethetetlennek és arra károsnak tartanak.

Az ilyen meghatározások a kulturális és a tudományos tényezők keveréke, egyaránt tartalmaz értékelést és szakvéleményt. Egy ilyen meghatározás mögött az az általános vélemény húzódik, hogy bizonyos nevelői magatartásformák a gyermek fejlődését veszélyeztetik. Az objektív jelzések pontos listája híján a szakembereknek magukra kell vállalniuk a döntés hatalmas felelősségét és a lehető legbölcsebben kell eljárniuk.

A meghatározás arra is rávilágít, hogy történetileg is súlyosan meghatározott, mi az, amit lelki bántalmazásnak tartanak, és mi az, amit nem. Például nem is olyan régen, ha a szülő ölében utazó gyermek egy autóbaleset során megsebesült, akkor ezt ténylegesen balesetnek tekintették. Manapság, amikor megfelelően biztonságos ülésekkel lehet felszerelni a gépkocsikat, az ilyen sérüléseket, nagyon helyesen, hanyagságnak tekintik. A testi fenyítés bizonyos formáinak elfogadása vagy el nem fogadása is hasonló fejlődésen ment keresztül (pl. a gyermek vesszővel való verése).

Ezekkel a megszorításokkal, miféle útmutatást lehet adni azoknak a szakembereknek akik a gyermek- és családvédelemnek szentelik életüket? Van két olyan tényező, mely arra kell intse a szakembereket, hogy különös éberséggel és aggodalommal figyeljen az érzelmi tényezőkre a rájuk bízott gyermekek esetében. Az egyik ilyen figyelmeztető tényező, hogy a gyermek súlyosan alulteljesít társas kapcsolataiban: önérzete igen alacsony; eluralkodnak rajta a negatív érzelmi állapotok, pl. nyughatatlanság, apátia, depresszió, önbecsmérlő megjegyzések stb., s a felnőttek mindennapi viselkedésére feltűnően képtelen megfelelően reagálni. A másik ilyen jel, ha bizonyosságot nyer, hogy a szülő vagy nevelő a gyermekkel úgy bánik, hogy az a jó érzés és a józan ész ellen van (pl.: megtagadja a gyermekről való gondoskodást; elzárja a gyermeket az iskola vagy a társak nyújtotta szociális tapasztalatoktól; bünteti a gyermeket olyan társas magatartásokért, mint amilyen a mosolygás, jókedv vagy a beszélgetés; a gyermeket következetesen negatív megvilágításba helyezi).

Az első szituáció a gyermek sérült érzelmi fejlődését tekinti jelzésértékűnek, a második a szülő alkalmatlan vagy kóros, a gyermek érzelmi jólétét károsító magatartására koncentrál.

Egyik jel sem perdöntő önmagában. Bármelyik csak arra inthet, hogy tovább igyekezzünk figyelemmel kísérni és megérteni a családot.

A SZÜLŐK ÉS A GYEREKEK

Kik a gyermekek érzelmi kínzóí? Szinte minden felnőtt potenciális kínzó, aki a gyermekkel kapcsolatba kerül. Szülők, tanárok, szomszédok, lelkészek, szociális gondozók, ügyvédek mind vétkesek lehetnek. Éppen a gyermek-felnőtt kapcsolat jellegéből adódik ez a veszély. A felnőttnek sokkal összetettebb és hatékonyabb értelmi és érzelmi források állnak rendelkezésére. Egy gyermek szemében a felnőttet az jellemzi, hogy hatalma van felette, ennek köszönhetően a felnőttnek olyan ereje van, amit a gyermek ellen fordíthat. A gyermekkínzásnak a lényege, hogy a felnőtt visszaél ezzel az erővel és hatalommal.

Rendkívül fontos megértenünk azt az alapelvet, hogy egy gyermeket éppen annyira lehet érzelmileg meggyötörni, amennyire függő helyzetben van tőlünk. Minél szorosabban kötődik valakihez egy gyermek, annál nagyobb mértékben lehet bántalmazni (és persze segíteni). Mindnyájan – beleértve a gyerekeket is – magunkkal hordozzuk ezeket az erős kötelékeket az egyik helyzetből a másikba; a fizikai jelenlét nem szükséges ahhoz, hogy ez a kapcsolat befolyásolja a viselkedésünket.

Az elsődleges kapcsolata általában pozitívan befolyásolja a gyermekeket. Az érzelmileg megkínzott gyermekek iránti érdeklődés azonban felhívta a figyelmet ezen kapcsolatok esetleges negatív aspektusaira is. Az ilyen negatív elsődleges kapcsolatokból a gyermek megőrzi a depresszióra való hajlamot, dühöt, ellenséges érzelmeket, megbántottságot és negatív énképet.

A tartós szülő-gyermek kapcsolatnak óriási lehetőségei vannak a nevelésre, ám ugyanannyi a bántalmazásra is. A szeretet és a gyűlölet közös forrásból táplálkozik. A szülőgyermek kapcsolat általában a legfontosabb, és ugyanakkor a legproblematikusabb viszony egy gyermek számára, nem ritkán a szülő számára is. Még a legharmonikusabb kapcsolatban is adódnak konfliktusok. Minden családban elhangzanak és megtörténnek olyan dolgok, ami miatt azután szégyenkezni kell; mindnyájan megtapasztaljuk az igazságot, hogy „azt bántjuk, akit a legjobban szeretünk”, sokszor szándéktalanul avagy ok nélkül. Természetesen a legtöbb gyermek-szülő kapcsolat alapvetően jó, és az egészséges

személyiségfejlődést szolgálja. A baj akkor történik, amikor a kapcsolat rossz irányba fordul, és ezzel aláássa vagy meggátolja az egészséges személyiségfejlődést.

A SZÜLŐK

Miért gyötrik a szülők gyermekeiket? Általában ugyanazok az okok, mint a fizikai bántalmazások eseteiben. Az ilyen szülőket nem különböztetik meg speciális vonások, nem állnak távol azoktól, akik fizikailag bántalmazzák vagy szexuálisan molesztálják gyermeküket. Több a közös vonás, mint a különbség. A gyermekek bántalmazásával foglalkozó jelenlegi kutatások és a klinikai tapasztalatok az alábbi általános jegyeket határozták meg:

- sok szülő, sőt valószínűleg a legtöbb, hajlamos a gyermekét bántalmazni, ha az életében olyan problémák adódnak, melyeket nem tud megfelelően kezelni; a kevés empátiával megáldott szülők még inkább esélyesek erre;
- bizonyos szülőket nagy valószínűséggel gyermekkínzóvá tesz saját személyiségfejlődésük, saját családi tapasztalataik avagy a családi életről vallott elképzeléseik, megnyilvánulásaik és elvárásaik;
- sok család a kultúra és a társadalom jóváhagyásával gyötri gyermekét azáltal, hogy nem ellenzik, sőt sok esetben bátorítják is a családot a társadalmi elzárkózásra, elfogadják a durvaságot, mint a nevelés egyik módszerét továbbá azt az alapelvet, hogy a gyermek a szülő tulajdonát képezi.

Most felsorolunk néhány olyan szülői tulajdonságot, melyek segíthetnek abban, hogy megmagyarázzuk és pontosítsuk az érzelmi bántalmazásokat.

Csökkenett képesség. Gyermekeiket gyakran bántalmazzák azok a szülők, akik nem képesek teljesen megérteni gyermekeiket és kielégítően bánni velük. Az értelmileg fogyatékos, pszichopatologikus, alkoholista, vagy kábítószerfüggő szülők gyakran képtelenek megfelelő módon kielégíteni gyermekeik azon érzelmi igényeit, melyek elengedhetetlenül szükségesek egészséges fejlődésükhöz. A gondoskodást, a nevelést ugyancsak lehetetlenné tehetik az empátia hiánya, vagy ha a szülő képtelen az „együttérzésre”.

Szadista pszichózis. Néhány súlyosan sérült szülők, akiknél a betegség tünete, hogy mások fájdalmában lelnek élvezetet, gyermekeiket módszeresen és rendszeresen kínozzák érzelmileg, szándékosan okoznak nekik lelki sebeket. Szerencsére ilyen szülők (a „rákos lelkűek”, ahogy C. Henry Kempe gyermekgyógyász nevezi őket) meglehetősen ritkán fordulnak elő, de néha ők játsszák a főszerepet a legsúlyosabb esetekben.

Hamis elképzelések a gyermek szükségleteiről. A gyermeknevelés alapja a kulturális és tudományos, pontosabban objektív ismeretek. Egyes szülők a saját személyiségfejlődésüknek vagy kulturális hagyományaiknak köszönhetően semmilyen objektív mércével nem rendelkeznek, és téves elképzeléseik vannak a gyermekek szükségleteiről, ami végül gyermekeik érzelmi gyötréséhez vezethet. Az ilyen téves elképzelések sokszor a szülők saját kulturális hagyományaiban gyökereznek, ahol legalábbis megvolt a lehetőségük arra, hogy elfogadják és normálisnak tartásuk őket, a szó általánosan elfogadott értelmében. Nézzünk egy példát. A biheaviorista pszichológusok már rég bebizonyították, hogy általában sokkal eredményesebb a pozitív viselkedés elismerése, mint a negatív magatartás büntetése, mégis vannak olyan kultúrák, ahol rosszallják ha egy gyermeket megdicsérnek a helyes viselkedésért, mondván hogy ezután majd csak jutalomért fog így tenni.

Kisiklott életek. Talán azok a szülők bántalmazzák a leggyakrabban a gyermekeiket, aki életüket kudarcként élik át. Ezek az emberek képtelenek szorongásaikat elfogadható

hangnemben, társadalmilag bevett módon feloldani, és ilyenkor gyermekük ellen fordulnak. Ezekben az esetekben, függetlenül attól, hogy sokszor maga a gyermek is hozzájárul a szorongáshoz, éppen ő lesz, bizonyítható módon, az oka a szülők együttműködési képtelenségének.

A gyermekeiket gyötrő szülők vizsgálatok figyelmeztető jelnek kell tekinteni a szülők extrém viselkedését. Külön figyelmet kell szentelni egyrészt azoknak a szülőknek, akik annyira túlfegyelmezettek, hogy képtelenek a mindennapi életben kifejezni negatív érzelmeiket, másrészt azoknak a szülőknek, akiknek annyira csekély az önkontrolljuk, hogy a legkisebb feszültséget is gyermekeiken vezetnek le. A gyerekek elég rugalmasak ahhoz, hogy elviseljék a szülők normális hangulatingadozásait, viszont általában tehetetlenek a felnőttek mindent átható destruktív érzelmeivel, valamint az olyan szélsőséges dühkitörésekkel szemben, melyek összezavarják a világukat. Általában az izolációs traumák megközelítőleg sem olyan rettenetesek, mint az ismétlődő érzelmi támadások.

A BÁNTALMAZÁS FORMÁI

A tapasztalok szerint az érzelmi bántalmazásoknak az alábbi öt formája a leggyakoribb:

Visszautasítás: amikor a gyermeket félreérthetetlenül nem fogadják el. A kutatók a visszautasítást, mint az emberi fejlődés „pszichológiailag beteges” tényezőjét tartják számon, véleményük szerint ez abban az esetben erősödik fel, amikor a szülők támogatás, bátorítás és külső visszajelzések nélkül irreális, teljes felelősséggel ruházzák fel gyermeküket.

Mellőzés: amikor a szülő pszichológiailag elérhetetlen a gyermek számára. Az ilyen szülők megvonják a gyermeküktől az elengedhetetlenül szükséges ösztönzést és odafigyelést, s ezzel megakadályozzák a gyermek érzelmi és intellektuális fejlődését. A gyermeknek partnerre van szüksége ahhoz, hogy normálisan tudjon fejlődni.

Megfélemlítés: a szóbeli bántalmazás, a félelemmel teli légkör kialakítása, a gyermek fenyegetése mind ebbe a kategóriába tartoznak. Ugyancsak a megfélemlítés eszköze, amikor a szülő tönkreteszti gyermeke kedvenc tárgyait, megtámadja a gyermek által kedvelt személyeket vagy állatokat. A szülő mindezzel arra tanítja a gyermekét, hogy a világ kegyetlen és kiszámíthatatlan.

Izoláció: a szülő megfosztja gyermekét az egészséges társadalmi kapcsolatok megismerésének lehetőségétől. Az ilyen szülők megakadályozzák, hogy gyermekük barátságokat kössön. Mindebből a gyermek azt a következtetést vonhatja le, hogy senkire sem számíthat a világban. Ráadásul ezek a gyermekek nem részesülhetnek a társadalmi hálózatok és kapcsolatok nyújtotta segítségben sem.

Megvesztegetés: ebben az esetben a gyermeket társadalmilag el nem fogadott viselkedési formákra tanítja a szülő. Szándékosan deviáns viselkedésre ösztönzi a gyermeket (pl.: agresszió, a bűnözés avagy a korai szexualitás jutalmazásával), s ezzel tévútra terelik. A szülő magatartása arra irányul, hogy a gyermek ne feleljen meg a normális társadalmi kapcsolatok (az iskola, a közösség, a kortársi csoportok) elvárásainak.

(folytatása következik)

**James Barbarino,
Anne C. Gabarino**
Fordította: Margita Nóra